

Ірина Чистякова

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
ORCID ID 0000-0001-8645-510X

Ян Цзінвень

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
ORCID ID 0000-0003-1284-7455

DOI DOI 10.24139/2312-5993/2022.03/263-273

КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ СФОРМОВАНOSTІ СВІТОГЛЯДНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті авторами визначено критерії, показники та рівні сформованості світоглядної культури учнів основної школи засобами музичного мистецтва. Доведено, що світоглядна культура не має єдиного універсального критерію. Визначено рівень сформованості світоглядної культури учнів основної школи відповідно до пізнавально-знаннєвого, емотивно-мотиваційного, операційно-діяльнісного та оцінно-рефлексивного критеріїв, які, у свою чергу, відповідають інтелектуальному, емоційно-вольовому, практико-дієвому та рефлексивному компонентам. З метою визначення рівня сформованості світоглядної культури учнів основної школи відповідно до критеріїв визначено показники. Виокремлено три рівні сформованості світоглядної культури учнів основної школи: репродуктивний (низький), репродуктивно-творчий (середній), творчо-конструктивний (високий).

Ключові слова: *світогляд, світоглядна культура, критерії, показники та рівні сформованості світоглядної культури, учні основної школи.*

Постановка проблеми. Освіта особистості, яка розвивається, неможлива без глибокого оволодіння досвідом світової історичної та культурної спадщини. Молоде покоління засвоює цінності людського суспільства, переживає їх та активує формування суджень і систематизацію знань в образ світу.

Музика, будучи частиною духовної культури людства, містить у собі загальнолюдські цінності та здатна на їх основі вибудовувати внутрішній діалог із «ціннісним центром» людини. Однак останнім часом музичне мистецтво для сучасної молоді виступає, насамперед середовищем розваг, що, у свою чергу, сприяє значному зменшенню духовних запитів, появі легковажності стосовно навчання та праці. З метою уникнення цього необхідно залучати особистість від самого дитинства до високого музичного мистецтва в цілісній системі естетичної освіти, що є важливим фактором гуманізації та необхідною умовою розвитку музично-естетичної культури учнівської молоді.

Світоглядна культура є інтегральною якістю особистості. Вона постійно розвивається під час навчання. До того ж, світоглядна культура характеризує ставлення людини до світу, а відтак, є мотивом пізнання світу.

Аналіз актуальних досліджень. Досліджувана проблема стала предметом спеціального розгляду такими науковцями, як А. Арнольдів, Б. Козловський, М. Лісаускене, М. Черниш, В. Шинкарук та ін. Окремі аспекти, а саме історико-філософський, логіко-пізнавальний і мистецтвознавчий, формування світогляду особистості вивчали Є. Бурмакін, В. Діденко, В. Іванов, В. Мазепа та ін. Розгляд проблеми формування світоглядної культури студентської молоді знаходимо в наукових розвідках І. Дорош, А. Ковальчук, Н. Ольхової, В. Смікал, Ю. Хайрулліної, Чжан Цзянань, О. Щолокової, С. Якименко та ін.).

Значну кількість наукових праць присвячено формуванню наукового світогляду молоді засобами музичного мистецтва (В. Смікал, Чжан Цзянань та ін.)

Не зважаючи на значний інтерес до проблеми формування світоглядної культури особистості, маємо зауважити, що цілісного дослідження щодо формування світоглядної культури учнів основної школи засобами музичного мистецтва до сьогодні не було здійснено. А відтак, переконанні, що доцільним буде звернення до означеної проблеми.

Мета статті – визначити критерії, показники та рівні сформованості світоглядної культури учнів основної школи засобами музичного мистецтва.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети було використано комплекс взаємозалежних та взаємодоповнюючих методів дослідження, як-от: загально наукові – аналіз, синтез, узагальнення, порівняння; конкретно наукові – термінологічний аналіз – для з'ясування сутності досліджуваних понять і концепцій; структурно-логічний з метою визначення критеріїв, показників і рівнів сформованості світоглядної культури учнів основної школи.

Виклад основного матеріалу. Насамперед, вважаємо за необхідне зазначити, що найбільший вплив на формування світоглядної культури учнівської молоді, на наше глибоке переконання, має система духовних відносин. І саме мистецтво, зокрема музичне, відіграє важливу роль серед них, оскільки в ньому зафіксовано та сконцентровано досвід світоглядного самовизначення. У мистецьких образах, здебільшого, відтворюються різноманітні естетичні ідеї, які несуть високе пізнавальне

та гуманістичне навантаження та відповідають загальнолюдським інтересам. Мистецтво через свій специфічний характер прояву дає можливість виразити те, що переживає або повинен переживати кожен представник суспільства.

На основі аналізу наукових джерел з досліджуваної проблеми (Ковальчук, 2014; Стасюк, 2010; Хайрулліна, 2011; Смікал, 2002; Чжан Цзянань, 2020 та ін.) можемо стверджувати про наявність тісного взаємозв'язку світогляду й мистецтва, в основу якого покладено конкретні внутрішні закономірності. Це доводить низка факторів, які визначають світоглядний зміст мистецтва, а саме:

- мистецтво та світогляд мають спільні способи освоєння світу;
- мистецтво та світогляд визначають універсальні підходи до людини та світу;
- мистецтво та світогляд є духовно-практичними утвореннями, які наявні в усіх суспільно-економічних структурах.

Відтак, зазначене вище свідчить, що питання встановлення рівня сформованості світоглядної культури учнів основної школи є складним, оскільки загально прийнято вважати, що культура – це системна якість особистості, а отже неможливим видається її виміряти. Водночас науковці зазначають, що вимірювання рівня розвиненості культури можливе, якщо прийняти те, що культура проявляється через комплекс певних ознак, які, у свою чергу, можна визначити. Отже, це робить можливим виявлення критеріїв, показників та рівнів сформованості світоглядної культури учнів основної школи.

У нашому дослідженні ми будемо мати на увазі, що однією з основним характеристик критерію є його здатність виражати якісну визначеність предметів і явищ. Як стверджує Ю. Хайрулліна, критерієм є ознака, на основі якої виробляється оцінка, визначення та класифікація будь-чого: мірило оцінки (Хайрулліна, 2011, с. 82).

До того ж, слід, на нашу думку, наголосити на головних вимогах, які висувуються до критеріїв: по-перше, вони мають бути однозначними, тобто однаково й однозначно розумітися й потрактовуватися в межах дослідження;

У результаті аналізу наукової літератури ми дійшли висновку, що будь-які критерії повинні відповідати певним вимогам, а саме:

- бути однозначними, тобто однозначно розумітися та потрактовуватися в межах дослідження;

- бути адекватними, тобто повністю відповідати тому феномену чи процесу, який досліджується та для якого вони призначаються з метою характеристики;
- бути обґрунтованими, тобто такими, які уможливають відокремлення достатнього рівня від недостатнього;
- бути прогностичними, тобто мати здатність для визначення відносної стійкості кожного рівня;
- бути надійними, тобто такими, які у процесі повторної оцінки показують незначні розходження.

Узявши до уваги багатозначність і багаторівневість поняття «критерій» ми будемо розуміти його в межах і контексті даної наукової розвідки як ознаку, яка уможливає формування світоглядної культури учнів основної школи. А показник, який відповідно є частиною критерію, характеризує аспекти кожного критерію, які співвідносяться між собою на рівнях цілого й часткового. Саме за проявом показників можна судити про сформованість світоглядної культури учнів основної школи; виявити типові й конкретні її сутнісні сторони, що дозволяє дійти висновків про рівень сформованості досліджуваного феномену. Отже, використання системи показників сприяє оцінюванню рівня сформованості світоглядної культури учнів основної школи.

У свою чергу, поняття «рівень» розуміється як ступінь і величина якостей, яких досягли учні у процесі навчання, у контексті нашого дослідження музичного.

Відтак, зазначимо, що критерії, показники та рівні сформованості світоглядної культури учнів основної школи є діагностичним інструментарієм, який використовуватиметься для виявлення областей та перевірки ефективності утворення досліджуваного явища.

У межах дослідження наголосимо, що встановлення рівня світоглядної культури учнів основної школи видається нам занадто складним, оскільки, без сумніву, культура є системною якістю кожної особистості, а відтак, виміряти її неможливо. Однак, у зв'язку з тим, що будь-яка культура, у тому числі і світоглядна, проявляється через комплекс ознак, які власне і вимірюються.

Усе зазначене вище дозволило нам стверджувати, що світоглядна культура не має єдиного універсального критерію. Отже, у межах даної наукової розвідки нам видається за можливе визначити рівень сформованості світоглядної культури учнів основної школи відповідно до пізнавально-знанневого, емотивно-мотиваційного,

Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2022, № 3 (117)
 операційно-діяльнісного та оцінно-рефлексивного критеріїв, які, у свою чергу, відповідають інтелектуальному, емоційно-вольовому, практико-дієвому та рефлексивному компонентам.

На рис. 1 подамо критеріальну модель формування світоглядної культури учнів основної школи засобами музичного навчання.

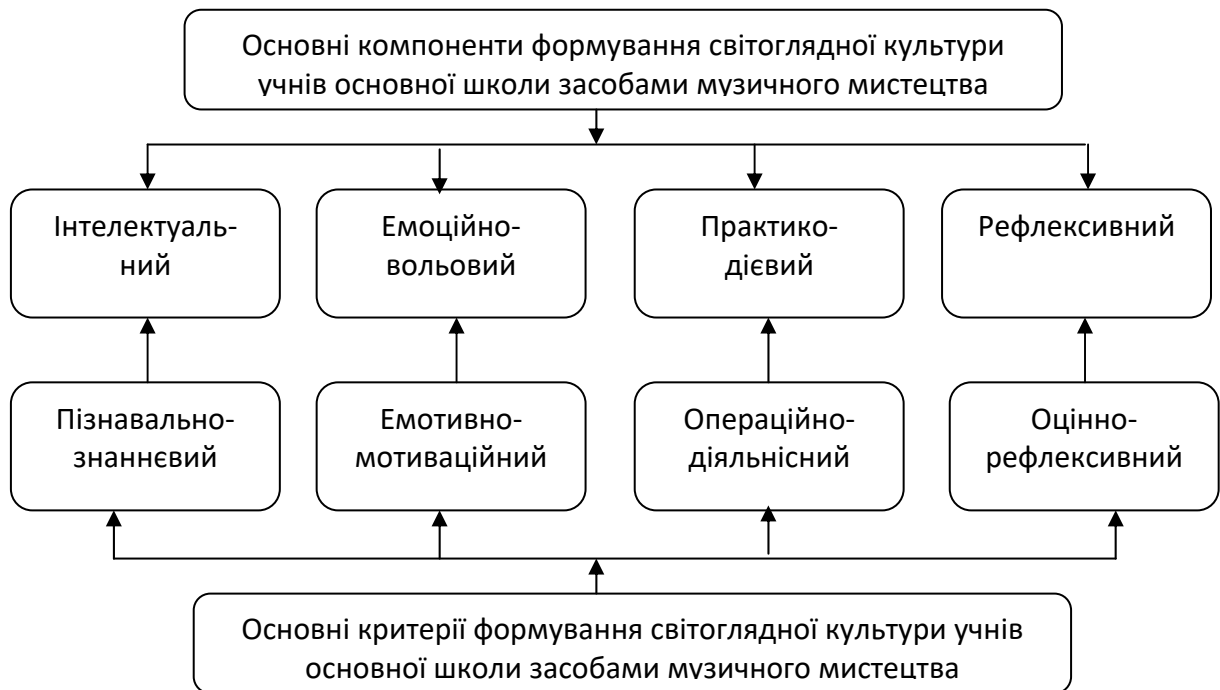

Рис. 1. Критеріальна модель формування світоглядної культури учнів основної школи засобами музичного навчання

З метою визначення рівня сформованості світоглядної культури учнів основної школи відповідно до критеріїв нами було визначено показники (Рис. 2).

Так, пізнавально-знаннєвий критерій, який виявляє ступінь засвоєння учнями основної школи знань про природу, людину, суспільство, світ (знання глибокі, системні чи поверхові, фрагментарні), характеризується такими показниками, як-от:

1) системність і цілісність знань про світ та його складові частини, що передбачає засвоєння й усвідомлення школярем провідних світоглядних ідей у процесі музичного навчання;

2) узагальненість знань, що передбачає наявність умінь встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, порівняння, класифікації;

3) якість та істинність знань, що відзначається наявністю вміння відтворення ознаки певного об'єкта, пояснення його сутності;

4) пізнавальний інтерес учнів основної школи до світоглядних проблем;

5) загальна музична ерудиція учнів основної школи.

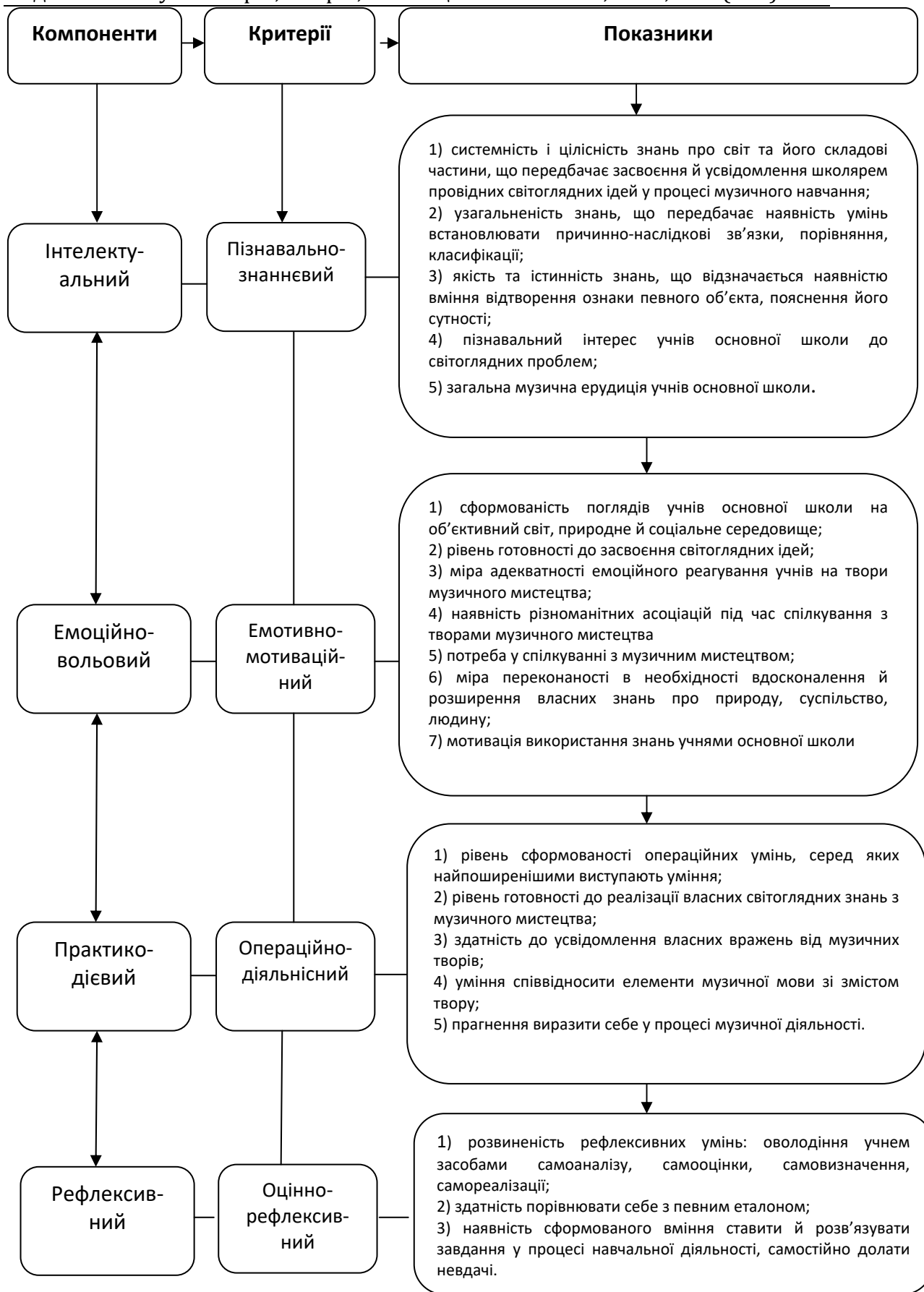

Рис. 2. Критерії та показники сформованості світоглядної культури учнів основної школи

Емотивно-мотиваційний критерій, який визначає усвідомлення особистісного ставлення учнів основної школи до світоглядного змісту навчального матеріалу, включає такі показники:

- 1) сформованість поглядів учнів основної школи на об'єктивний світ, природне й соціальне середовище;
- 2) рівень готовності до засвоєння світоглядних ідей;
- 3) міра адекватності емоційного реагування учнів на твори музичного мистецтва;
- 4) наявність різноманітних асоціацій під час спілкування з творами музичного мистецтва
- 5) потреба у спілкуванні з музичним мистецтвом;
- 6) міра переконаності в необхідності вдосконалення й розширення власних знань про природу, суспільство, людину;
- 7) мотивація використання знань учнями основної школи.

Операційно-діяльнісному критерію, який оцінює можливість перетворення знань на переконання учнів та їх готовність до реалізації власних світоглядних знань, відповідають такі показники, як:

- 1) рівень сформованості операційних умінь, серед яких найпоширенішими виступають уміння:
  - визначати закономірності та взаємозв'язки в розвитку природи, суспільства та свідомості людини;
  - поєднувати протилежне;
  - обґрунтовано аргументувати власну світоглядну позицію;
  - критично та конструктивно брати участь в обговоренні й дискусії;
  - самостійно використовувати засвоєні знання у новій практичній ситуації;
- 2) рівень готовності до реалізації власних світоглядних знань з музичного мистецтва;
- 3) здатність до усвідомлення власних вражень від музичних творів;
- 4) уміння співвідносити елементи музичної мови зі змістом твору;
- 5) прагнення виразити себе у процесі музичної діяльності.

І оцінно-рефлексивний критерій формування світоглядної культури учнів основної школи, який визначає ступінь свідомого регулювання учнями власних дій з усвідомленням досягнення еталону, спираючись під час такої саморегуляції на рефлексивно-особистісний потенціал, уміння доводити справу до логічного

завершення та провадити діяльність на емоційно-творчому піднесенні, характеризується такими показниками, як:

- 1) розвиненість рефлексивних умінь: оволодіння учнем засобами самоаналізу, самооцінки, самовизначення, самореалізації;
- 2) здатність порівнювати себе з певним еталоном;
- 3) наявність сформованого вміння ставити й розв'язувати завдання у процесі навчальної діяльності, самостійно долати невдачі.

Зауважимо, що визначення критеріїв і показників сформованості світоглядної культури учнів основної школи є безпосередньо пов'язаним зі встановленням рівнів сформованості об'єкта дослідження. Ураховуючи логіку дослідження, вважаємо за доцільне виокремлення трьох рівнів сформованості світоглядної культури учнів основної школи: репродуктивного (низького), репродуктивно-творчого (середнього), творчо-конструктивного (високого).

Визначаючи рівень сформованості світоглядної культури учнів основної школи, наголосимо, що необхідним є врахування всіх зазначених вище критеріїв. Відсутність хоча б одного з них унеможлиблює повну характеристику світоглядної культури учнів.

У процесі формування світоглядної культури учнів основної школи засобами музичного мистецтва, на наше глибоке переконання, потрібно враховувати такі характеристики учня, як-от:

1) учень основної школи має певний рівень набутого раніше досвіду і сформованих особистісних світоглядних установок, а також індивідуальні особливості. А відтак, ефективність формування світоглядної культури учня основної школи залежить від того, наскільки враховано досвід і здатність сприймати запропоновані твори музичного мистецтва, у яких відображено світоглядні істини;

2) формування світоглядної культури учнів основної школи супроводжується їх активною оцінювальною діяльністю, що і підштовхує їх постійного діалогу з людьми, які їх оточують, із самими собою, із людством у цілому, як носіями тієї культури, якою вони прагнуть оволодіти;

3) учні, у процесі формування світоглядної культури повинні рівнозначно активізувати інтелектуальну, мотиваційну, емоційну, практичну сфери особистості.

Ураховуючи все зазначене вище опишемо характеристики та якості учнів основної школи на кожному рівні.

Творчо-конструктивний (високий) рівень сформованості світоглядної культури властивий учням основної школи, для яких

характерною є яскраво виражена світоглядна позиція, глибокі й системні знання про природу, суспільство, людину і світ у цілому. Вони відзначаються узагальненістю, якістю та істинністю знань, усвідомленням сформованості власної світоглядної культури. Учням, які мають означений рівень сформованості світоглядної культури притаманні висока готовність до художнього сприйняття творів музичного мистецтва, музична ерудованість та інтерес до музичної творчості, а також уміння давати глибоку характеристику творам музичного мистецтва. Такі учні постійно відчують потребу в спілкуванні з музичним мистецтвом.

Репродуктивно-творчий (середній) рівень. Для учнів, які досягли даного рівня сформованості світоглядної культури, характерні недостатньо систематизовані та глибокі знання. Учні не відчують власної потреби до засвоєння світоглядних ідей. Така потреба постійно стимулюється вчителем. Для учнів означеного рівня характерним є достатній рівень уміння аналізувати музичний твір, проте вони не уявляють собі цілісної музичної картини світу. Учням, які досягли репродуктивно-творчого рівня світоглядної культури, притаманні недоліки в розвитку естетичного смаку, неширокий кругозір, відсутність потреби виразити себе в музичній діяльності. Такі учні виявляють незначний інтерес до світоглядних питань, мають недостатній рівень готовності до реалізації власних світоглядних знань із музичного мистецтва, погано усвідомлюють важливість світоглядної культури в їхньому житті.

Репродуктивний (низький) рівень. Означений рівень сформованості світоглядної культури притаманний учням основної школи з низьким ступенем усвідомлення важливості формування об'єкта дослідження. Вони не виявляють до світоглядних проблем значного інтересу, володіють фрагментарними та поверховими знаннями про взаємодію суспільства, природи, людини, світу. Учні, які мають репродуктивний рівень світоглядної культури, відзначаються сформованістю лише окремих операційних умінь. У роздумах учнів із репродуктивним рівнем сформованості світоглядної культури переважають запозичені оціночні твердження й судження, що значно ускладнює формування особистісних світоглядних переконань. Учні, які мають означений рівень, характеризуються кількісною та якісною збідненістю знань з музичного мистецтва, відсутністю співпереживання у процесі розкриття емоційно-образного змісту твору.

Висновки та перспективи подальших наукових пошуків. Таким чином, визначені критерії, показники та рівні сформованості світоглядної культури учнів основної школи засобами музичного мистецтва уможливають комплексно оцінити сформованість досліджуваного феномену, з'ясувати стан і прослідкувати динаміку формування світоглядної культури означеної категорії учнів.

Перспективами викладу презентованої проблеми є розробка й наукове обґрунтування авторської методики формування світоглядної культури учнів основної школи засобами музичного мистецтва, яка репрезентується у вигляді цілісної системи взаємопов'язаних елементів: мети, завдань, структурних і функціональних компонентів.

ЛІТЕРАТУРА

- Ковальчук, І. А. (2014). Світоглядна культура майбутнього вчителя початкових класів: критеріальний аналіз. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти*, 10, 24–127.
- Смікал, В. О. (2002). *Формування світоглядної культури майбутнього вчителя засобами мистецтва* (дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04). Київ.
- Стасюк, М. В. (2010). *Формування основ художнього світогляду учнів молодшого шкільного віку у процесі хорової діяльності* (автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02). Київ.
- Хайрулліна, Ю. О. (2011). *Світоглядна культура особистості: структурно-функціональний аналіз*. К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова.
- Чжан, Цзянань. (2020). *Методика формування світоглядної культури майбутніх учителів музики у процесі фортепіанного навчання* (дис. ... PhD: 014 Середня освіта (Музичне мистецтво)). Київ.

SUMMARY

Chystiakova Iryna, Jan Zinven. Criteria, indicators and levels of worldview culture in basic school students by means of musical art.

The article identifies the criteria, indicators and levels of worldview culture in basic school students by means of musical art. It has been proved that worldview culture does not have a single universal criterion. The level of worldview culture formation in basic school students in accordance with cognitive-educational, emotional-motivational, operational-activity and evaluative-reflexive criteria, which, in turn, correspond to the intellectual, emotional-volitional, practical-act and reflexive components, is determined.

Cognitive-educational criterion reveals the degree of assimilation of knowledge about nature, man, society, world (deep, systemic or superficial, fragmentary) of basic school students. Emotional-motivational criterion determines the awareness of the personal attitude of the basic school students to the worldview content of the educational material. Operational-activity criterion evaluates the possibility of transforming knowledge into students' conviction and their readiness to realize their own worldview knowledge. Evaluative-reflexive criterion of the worldview culture formation of basic school students determines the degree of conscious regulation of students' own actions with awareness of the reached of the standard, based on such self-regulation on reflexive-personal potential, the ability to bring the case to a logical completion and to conduct activity on emotionally.

The level of worldview culture formation in basic school students according to the criteria, indicators are determined. Three levels of worldview culture formation in basic

school students are distinguished: reproductive (low), reproductive-creative (middle), creative and constructive (high). Thus, identified criteria, indicators and levels of worldview culture formation in basic school students by means of musical art make it possible to comprehensively evaluate the formation of the phenomenon under study, to find out the condition and to trace the dynamics of formation of the worldview culture of the specified category of students.

Key words: *worldview, worldview culture, criteria, indicators and levels of worldview culture formation, basic school students.*

УДК 378

Олена Реброва

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К.Д. Ушинського»
ORCID ID 0000-0001-7549-6811

Алла Линенко

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К.Д. Ушинського»
ORCID ID 0000-0002-2427-0756

Ганна Реброва

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К.Д. Ушинського»
ORCID ID 0000-0001-7128-7350
DOI 10.24139/2312-5993/2022.03/273-288

ІНДИВІДУАЛЬНЕ НАВЧАЛЬНО-ТВОРЧЕ ЗАВДАННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ МИСТЕЦЬКИХ ТА МИСТЕЦЬКО-ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті актуалізовано проблему поєднання навчання і дослідження в підготовці здобувачів вищої освіти мистецьких та мистецько-педагогічних спеціальностей як гуманітарного, так і суспільного напрямку. До таких віднесено майбутніх учителів музичного мистецтва, майбутніх викладачів мистецьких дисциплін за видами музично-виконавської діяльності (викладачі гри на музичних інструментах, викладачі вокалу тощо) та майбутніх викладачів хореографії. Показано, що професійна підготовка майбутніх учителів та викладачів різних мистецьких дисциплін ґрунтується на міждисциплінарній методології, спрямована на формування інтегрованого мислення, зорієнтована на творчу самореалізацію через різні види виконавства: музичного, хореографічного.

Ключові слова: *індивідуальне навчально-творче завдання, принципи, педагогічні умови, здобувачі вищої освіти, майбутні вчителі музичного мистецтва, майбутні викладачі фортепіано, вокалу, майбутні викладачі хореографії, мистецькі проекти, співтворчість, художньо-композиційна творчість, ансамблеве музикування, ІКТ, академічна культура.*

Постановка проблеми. Академічна культура майбутніх фахівців формується у різних напрямках, серед яких актуальності набуває науково-дослідницька підготовка, заснована на принципах академічної доброчесності, самостійності і відповідальності. Професійна підготовка майбутніх здобувачів вищої освіти різних рівнів, як першого (бакалаврського),